

UČITELJSKI

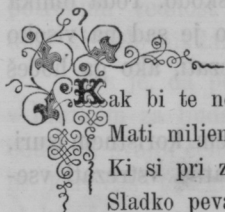
T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VIII. V Ljubljani 1. septembra 1868. List 17.

M A T E R I.

Kak bi te ne ljubil
Mati miljena,
Ki si pri zibel
Sladko pevala.

»Spavaj, spavaj sladko,
Dragi sinek moj;
Angel razprostrè naj
Krilo nad teboj«!

»Sladke sanje naj ti
Spanec zibljejo,
Spavaj, sinek, spavaj
V posteljici sladkó«!

Tako si mi pèla
Mati miljena,
V čelo poljubila
Si me sinčeka.

Govoriti učila
Si me perva ti,
Jezik, ki tak sládko
Na uhó doní.

Že zavoljo tebe
Moram ga ljubít',
Mati, v sercu zmeraj
Bo zaklad mi skrit.

B. Terzinski.

Kakošne naj bi bile ljudske šole za naprej!

Ljudska omika! — to je med drugim vsestransko terjanje sedanje nove dobe. Ne samo posamni glasovi se povsod zastran nje krepko povzdigujejo in javijo, nego sama vlada živo zahteva, da se šole sploh in posebno ljudske šole v tem oziru popolnoma predelajo.

*) Iz letnega sporočila očitne glavne šole ipavske.

Vredn.

To zahtevanje po ljudski omiki je pa tudi v tej dobi silno potrebna reč, kajti — časi, v katerih ubogi deželan skoro ni smel še misliti, da je za drugo na svetu, kot da v strahu drugim služi in plačuje, so vže daleč za hrbtom ostali. Nova doba vzdiguje narode na njihove lastne noge, ter jih v spodobno svobodo kliče, ki se pa v nepostavno samovoljnost nikdar ne smé zvreči. Nova doba narodom pravice daje, da se zavedajo svoje vrednosti, ter vtikajo v obravnave za svoje dobro in slabo in tako hité iz svoje nezrelosti do samostalnosti ter v mejah svojega stajališča spoštujejo in uživajo svojo veljavnost.

A ta klic po dozorjeni samostalnosti je ob enem pa tudi klic po primerni omiki, kajti una brez te bila bi Pandorina pušica, iz ktere le joj in gorjé izvira. Prava omika je tedaj podlaga svobodi, da tó vsakdo umé rabiti v svojo korist in ne v škodo. Todà omika ni dar, ki se brez truda po tleh pobira, nego je sad na visoko obešen, po katerem moraš zamudno in trpivno plezati, ako ga hočeš gotovo doseči.

Da se pa ljudstvo polagoma omika in v vsem koristnem izuri, treba mu je primernih šol, ki bodo sposobne zdatno vstrezati vsestranskim potrebam, kajti — iz nič ni nič. —

Doba šolanja je sicer čas mladosti, al tudi v poznejših letih mora se učenje nadaljevati, kajti nikdar ne more se reči, da je kdo zamlada v potrebnih rečeh že dosti podučen in znajden.

Predaleko bi me pa za ta prostorček peljalo, ako bi se v vsestransko šolsko omiko hotel spuščati, naj le opomnim o ljudskih šolah, kakoršnih je po terjatvah sedanjih časov neobhodno potreba, ako hočemo, da se na njenih podlagah v veliko potrebnih rečeh še nezrelo ljudstvo napeljuje k zavedanju svojega važnega poklica na svetu in umno podučuje skrbeti za svoje duševno in materialno blagostanje.

V dosihdanjih ljudskih šolah se poleg kršanskega nauka, v katerem tudi za naprej nobenega predelovanja ne kaže, ni družega nič doseči prizadevalo, nego, da se je mladež izučila le brati, pisati in računati. Ako bi kak narod mogel živeti samo o branji, pisanji in računanji, bi se smelo reči, da so mu take šole dober začetek, pa skušnja nas obilo uči, da temu ni tako, da mora marveč človek pri vsem svojem dosihdanjem šolskem znanji znati še kaj družega, in da mu še le znanje tega družega pravo pot kaže in ga napeljuje do blagostanja.

Vednost v branji je le edino za to potrebna, da si človek brez učitelja iz knjig ali drugih spisov sam potrebnih znanstvenost poiškuje; ravno tako je vednost v pisanji človeku, ki ni po stanu pisar, le za to koristna, da si zapiše, kar bi mu bilo treba sicer v spominu hraniti, al da se pismeno z drugimi pogovorja in porazumlja.

Iz tega je pa razvidno, da znanje branja in pisanja ni še zdatno znanje, da je le samo podlaga in pripomoček do koristnejših vednost, ki si jih kdo želi pridobiti.

Da se je tedaj v naših ljudskih šolah sosebno učilo le brati in pisati, in da se je to do sedanjih časov učilo celó v jeziku, ki je narodu neumeven, se prav za prav ni nič učilo, kajti mladež izstopivši iz take šole je pri vsem svojem šolskem znanji zastran potrebnih vednost za svoj poklic ravno tako nevedna ostala, kakor una, ki šole nikdar ni obiskovala.

Res je, da po pameti nikdo zahteval ne bo, da bi se mladež v kratkem za ljudske šole odmerjenem času vsega tega izučila, česar bode za svoje celo prihodnje življenje potrebovala, ker ni mogoče, in ker čas takega šolanja prav za prav v vse življenje sega; — al kar je mogoče, naj bi se vendar storilo! Ako ni mogoče prihodnjega kmetovavca, obrtnika, kupca i. t. d. v vsem izuriti, da bi bil brž vsemu kos, česar umno delovanje v njegovem stanu potrebuje, naj se vsaj stori, kar se more, — naj se mu pové in dobro v spomin vtisne, česar mu bo treba vediti za djansko življenje, kje in kako mu je iskati ta ali una vednost, in kako naj jo rabi, da se po nevednosti in nepremišljenosti ne bode opekel. Tak začeten nauk bo mladež brž razjasnoval ter postavljal korenike k djanskemu življenju.

Da bi bil pa tak poduk mikaven in zdaten, ni dovolj, da se učencem po starem kopitu le po knjigah tradira brez vsega premislila, ali vedó, ali ne vedó, čemu se tega ali unega uče; temveč treba je tudi živo pred oči postaviti jim vzroke, zakaj da jim je ravno to znati koristno, ter vtepti jim v glavo, da za naprej bode slabo opravil, kdor bode leno in svojeglavno pri stari nevednosti in trmi ostal, in da bo moral več vediti, kdor bo hotel, da mu bo to ali uno na svetu bolj veljalo. Posebno bo treba opominjati mladež vseh napačnost, ki jih domá ali drugod v vsakoršnem delovanju vidi, da ji vse to vže v šoli zamrzi, ter trdno sklene, da bode sama umnejše delala.

Res, da se to vse bolj lahko svetuje, nego izpeljuje; todà, ako se hoče, da se mladež res kaj koristnega v šoli uči, in to je vendar namen vsega šolanja — je neobhodno potrebno, da se za izpeljanje tega tudi skrbi.

Treba je višjega dovoljenja, da se ljudske šole v resnično ljudske šole predelajo, — da se v njih opušča vse, kar je narodu nepotrebno, pa tudi nedosegljivo, in prizadeva doseči samo to, kar v resnici narodu koristi. Od naroda se pa ne térja, da naj bo pismouk, torej naj se pa tudi otroci ne trpinčijo in ne zgubljujejo časa z neslanimi pravili slovniškimi, celó za matni jezik ne, kterega za potrebo vže znajo, kajti slovniškega pravopisja se tudi pri branji in pisanji po skrbnem navodu učitelja dovolj naučé. Naj bi se visoka vlada tudi prepričala, da posiljevanje z nemščino v slovenskih ljudskih šolah do sedaj ni ponemčilo naroda, dasiravno se še zavedel ni, da mu je jezik od Boga podeljen dar, ki ima enako veljavo z vsemi drugimi jeziki, da bo pa tudi za naprej sila ta toliko manj izdala, ker se narod bolj in bolj zaveda svoje in svojega jezika vrednosti. Naj bi se torej tudi od te posiljave odstopilo in narodu tolikanj več časa dovolilo, da se po domače omikuje, vtrjuje in tolikanj bolj hvaležna in krepkejša podpora preslavne carevine postaja.

Naj se mi tù ne vsiljuje neslani ugovor, da ljudstvo samo terja, naj se nemščina uči. Dokler se je moral slovenski narod na nemško palico opirati, da je mogel pri gosposki v vradnijah kaj opraviti, bila je res potrebna opiralnica tá, à — odkar pa vsled novega vladnega zakona slehrn narod smé vživati pravico samostalnosti, — čemu še dalje take podpore? In — ako tudi sim ter tje po deželi kak sebičnik ali odpadnik to terja, kaj je to vže ves narod? Ali pa, ako dvoje ali troje staršev enega šolskega okraja za svoje otroke nemščine terja, ali je pravično, da se zastran dvojih ali trojih otročičev sto in sto drugim dragi čas krade?! —

Ljudske šole naj bodo tedaj za potrebo večine ljudstva, kdor pa hoče še kaj posebnega imeti, naj si tega tudi po posebni poti poišče.

Kje so pa tista napotila, po kterih naj bi se ljudske šole osnovalé, bi utegnil tudi kdo vprašati? Le dovolite jih! — mož se bode po carevini vže dovolj dobilo, ki bodo jih umeli sestaviti, in — saj tù ne gre samo Slovencem, timveč — vsakemu narodu. —

A z večjo skrbnostjo se pač sme vprašati, kje da se bodo taki učitelji dobivali, ki bodo zmožni po takem načrtu delati? Kajti pri vsem spoštovanji do sedanjega učiteljstva se more vendar reči,

da jih je le malo, ki so po posebni marljivosti mimo navadnih šolskih vednost še naprej segali v druga za omiko ljudstva potrebna znanstva. Todà tudi v tem se ni prestrašiti; vsak učitelj naj se šteje v resnici pravega odgojitelja mladega ljudstva, naj marljivo poskrbi, da se v tem izuri, in — izvrševati nalog ne bode težavno. Za pripravnike torej bo po tem takem pripravnih, vstrojenih učilnic pač zelo potreba.

Take šole bile bi prava podlaga ljudski omiki — in o takih šolah bi se moglo reči, da so ljudstvu res koristne in da korenike stavijo velikanskemu drevesu, na katerem vsakemu narodu vzraste zavednost prave vrednosti, vzrastó vsa vodila do zaželenega stanja, a — državi krepki stebri, ki jo delajo nerazrušljivo.

J. Grabrijan.

Zgodovina v ljudski šoli.

(Konec.)

V zgodovinskih črticah, ki jih nahajamo po naših berilih pa prevlada „životopis“ (cf. 2. Lesebuch: Der fromme Graf von Habsburg st. 157 i. dr., „3. Lesebuch“ Rudolf von Habsburg st. 21 in dr.). Vodilna misel tukaj druga ne more biti, nego, da se hvali Rudolfova pobožnost, njegovo poštenje, moška beseda, in poslednjič, da je Bog zavoljo teh čednosti njega in njegov rod blagoslovil. — Kaj je nauk iz tega za mladino! Imeniten in slaven ne more vsak biti, za srečo človekovo tudi tega treba ni, vernemu in poštenemu biti, to je vsakemu mogoče. — Osoda držav, vladarskih rodovin, národov in posamesnega človeka sloni na podlagi večnih resnic, na pravici in resnici; kdor na to ne zida svojega poslopja, razrušilo se mu bode — ravno, ko misli, da je došel do verha. — To je nauk, katerega človek zadobiva iz zgodovine. Kar je mogoče, naj se že v ljudski šoli otroci napeljujejo, da bodo vse, kar se v življenji zgodi, presojevali iz kerščanskega stajališča. Da ljudje poveršno in plitvo sodijo, je dostikrat vzrok, da ne poznajo razvoja držav in národov, tedaj tudi svojega časa ne razumejo, ker ne poznajo preteklosti.

Sicer bi bilo preveč enolično, ko bi vse zgodovinske resnice in dogodadja prinašali le v životopisih, vendar pa je to na marsiktero stran koristno in za ljudstvo skoraj zadosti. — Posamesne osebe, okoli katerih se suče zgodovina njihovega sto-

letja in katerih sled se pozná še tudi prihodnja stoletja, tukaj stopajo, kakoršni so bili, pred naše oči. Zgodovinske osebe se tako rekoč pred nami oživljajo in vpričo nas delajo. Vsi ti slavni možje so taki postali s časom; zgodovina nam pa ravno pové okoliščine, ktere so pripomogle, da so bili ti možje taki in taki. Životopisa zgodovinske osebe človek ne more drugače pisati, če se ne ozira na čas, v katerem je živel in na okoliščine, ki so jo obdajale. Čas je podoba tistih oseb, in nad njim se zopet čas spoznava, tedaj se to dvoje: zgodovinska oseba in čas ne ločita. Mladost rada bere take životopise, in to tudi priča, da so v knjigah za ljudske šole na svojem mestu, da le niso predolge in preobširne in se ne razgubljajo preveč v postranske reči. Povsod se mora gledati na dušno življenje, kako se razvija; prvo je otrok, in nauk je le zavoljo otroka, da namreč duševno in нравno raste.

M. M.

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

J. Kteri rokodelci pa izdelujejo železo?

O. Rokodelstva, ki obdelujejo železo, nahajajo se, kolikor delajo robo za tergovino, kakor povsod tudi na Koroškem blizu rafinujočih fabrik. Naj več se to godí po fabrikah, in malokdo se pečá več s to obertnostjo. L. 1857. vdeleževalo se je takih rokodelstev samo 600 oseb, izdelki so imeli javalne ceno 40.000 gold. — Kosarnic je bilo 6 (v Voflsberku, v Bukovi, v Mali Glodnici, v Vinici, v št. Vidu pa v Špitalu, ki so izdelale 235.075 kos, 4100 serpov in 925 kosirjev, v ceni 90.000 gl. Kosarnice dajo naj boljše blago te verste v Avstriji, ki gre močno na Rusko. V Borovljah je od nekdanj slavno društvo puškarjev, ki razdeluje delo med družabnike, in ki je šteló še leta 1651. do 253 mojstrov z 218 pomagavci.

J. Povejte mi še kaj od svinčene obertnosti!

O. Obertnost svinčena, prva za železno v deželi, daje dela s kopanjem vred 4500 ljudem in izdela po 600.000 centov robe, cenjene pa 3—3½ milj. gld. na leto. Plavi se pa svinčena ruda in druge rude, ki se je navadno deržé zdaj v kakih 32—35 plavilnicah, ktere stojé naj več pri samih rudnikih.

Mnogo plavilnic se nahaja v pliberškem okraji (8), potem v kapeljskem (6), v beljaškem (13) in paterjanskem (2). Fabrike za svinčeno belobo (po 30.000 cent. na leto) so v Št. Vidu, v Celovcu, v Beljaku in Voflsberku, za cinkovo belobo je ena v Beljaku. Svinčene barve delajo zlasti v Kutnorfu v Holemberku (v okraju celovškem) pa v Čajni (v okr. beljaškem); tu delajo tudi barve cinkove.

J. Kako pa je z drugimi. obertniškimi rečmi?

O. Ostala obertnost ima odmerjene ozke meje. Kotlovino valjajo v Bukovi (po 100 cent. na leto), grafitna torila narejajo v št. Martinu pri Beljaku. Steklarnice so v Cernihajmu (pri Grajfenburku) pa v Dravberku in nad Labodom pri št. Lorencu; obe poslednji narejate tudi da-si ne preobilo sercal.

Za moko nahaja se veliki (ameriški) mlin v Medgorku nad Celovcem, ki zmelje po 12—20.000 centov moke iz banaške pšenice na leto.

J. Torej tožijo naši mlinarji, da ne gre več moka tako na Koroško, kakor nekdanj.

O. V Celovcu je cesarska fabrika za tobak; v tej so naredili 1860 iz 1011 centov listja 740 centov pivnega tabaka in skoro 10 milj. cigar ali smodek. Pertenina tkè se zlasti v špitalskem in greifenburgskem okraji za prodaj, preja iz bombaža se na rudeče barva v Celovcu pa v Seebachu pri Milstatu. Na obeh teh dveh krajih so tudi fabrike za usnjene izdelke, zlasti za jermena in sedla; fabrike za volneno robo, zlasti za sukno, so v Celovcu, v Trebezniku pri Celovcu pa v Vetrinji (bratov Morov); poslednja je že 100 let stara in izdeluje zlasti belih suken pa škerlatov. V Žrelci pri Celovcu je tudi fabrika za bukova sukna.

Tergovina ali kupčija.

O. Sedaj ti pa povem še nekaj od kupčije v tej deželi. Po tej dobiva dežela potrebne kmetijske surove pridelke, kolonialno blago in obertnijsko robo, ki se ne izdeluje v deželi; izvažva se pa iz nje surovina, izdelki rudniške obertnosti in vsakoverstno drugo obertnijsko blago, dalje govedina in drobnica in nekteri poljski pridelki. Stanovitno se izvažva zlasti oves, seno, deteljno seme (ki gre posebno na Beneško in sploh na Laško, kedaj tudi na Nemško), v dobrih letinah tudi krompir.

Mnogo imenitnejša je, to se vé da, izvožnja železa, zlasti valjanega, kovanega in jekla, posebno v prostih, ploščah in plehah, pa železničnih šin in osi; vse to gre na druge avstrijske dežele. Črna železnina pa serpi in kose gredo v vzhodne dežele avstrijske, tudi celó na Turško, na južno Rusko pa v jutrove dežele, jeklo skoro po vsi vzhodni Evropi tudi na Francosko. Tudi svinčene ploščice in cevi s sirovim svincem vred gredo na tuje. Tako poprašujejo tudi po svinčenih barvah v vsem cesarstvu in je ž njimi kupčija zelo živa.

Cena vsega izvoza iz dežele smemo deti na 8—10 milj. gold., od katerih spadajo na železo kaki 3 milijoni. — Cena vsega vvoza iznaša kakih 6—8 milijonov gold.

Prevozna trgovina, ki je bila pred letom 1849. morda naj večja v cesarstvu, peša in je skoro že popolnoma opešala, odkar so odperli južno pa beneško — bolzansko železnico, tako da je samo prevoz od vzhoda na zapad še besede vreden.

J. Kteri kraji so pa v domači deželi imenitni zavoljo trgovine?

O. Notranja kupčija ima središča v Beljaku, (kjer je skladišče svinčene iz okolice in izpod Rajbla, pa za železnino (zlasti od Sovodnja), v starem Dvoru in št. Vidu za železo, posebno pa v Celovcu za vso obertnost deželno in za vpeljano žito. Za poljske pridelke in blagó imajo večé sejme Celovec, Velikovec, Št. Vid in Beljak.

Kupčijska pota pa je zelo spremenila železna cesta, ki pelje iz Maribora v Celovec in Beljak; ta cesta se ima podaljšati po dravski dolini in po drugih do gore Bren na Tirolskem. Jugo-izhodna cesta, ki se bo napravila iz Beljaka v Ljubljano, vtegne biti zmed naj važnejših železničnih čert na Avstrijskem, kajti ona bo vodila od teržaškega morja in od ogerske Donave po naj bližnjem potu v Nemčijo.

J. Ktere so pa naj imenitnejše ceste v deželi?

O. Od vzhoda proti zapadu derží ena sama 16 milj dolga, državna cesta; ta veže Štajersko s Tirolsko. Na Koroška tla stopi pri doljnem Dravberku in pelje potem čez Labud, Velikovec in poleg verbskega jezera do Beljaka, od koder derží po dravski dolini na Tirolsko.

(Prih. dalje.)

Koristne reči.

Narava.

Spisal Bogomil Terzinski.

Že starodavna ljudstva rekla so, ako so mnogotera čuda v naravi opazovala: „Krasna je narava in vsemogočen on, ki je to storil“. Koliko bolj pa moramo mi kristijanje slaviti Boga, ako pregledujemo naravo!

Kako nježne so neprivajenemu očesu premembe v naravi, ne more se popolni preiskavi skriti.

„Kakošno življenje“, pravi neki naravoslovec, „je v mirni vodici, ko prvo pomladnje solnce na njo posije. Rastline raznih podob se razprostirajo na njenem brežčoku, druge se vzdigujejo iz njenih tal in zopet druge se skrivajo v vodici. Preiskovajoče oko vidi tukaj veselo življenje. Živali različnih plemen ferče nad vodo in zopet nektre derkajo mirno po njenem zercalu. Čim dalje gledaš, tim različnejši reči se ti odkrivajo pred očmi. Ali ne boš pri takih pogledih povzdignil oči proti nebu in iz dna serca zaklical: „Kako krasna je narava in kako popolnoma je še le on, ki je vse to vstvaril!“

„Ako pogledaš“, pravi na dalje naravoslovec, „na travnik, ali ti ne bo občudovanja serce skopernelo viditi toliko različnih rastlin? Ondi vidiš metulja ferfotati, tam slišiš žrička peti, in zopet tam vidiš tice pevke simtertje skakati iskajé si živeža. Od dalječ zagledaš veliko skalo, ki se je bila pred davnim časom od hriba odkerhnila in v dol priletela. Mnogo podob in vtisk je na njej; tudi zagledaš okamnjene kosti in še več taci reči. Ali te ne bo to z začudenjem napolnilo? Okamnjene živali, ako jih preiskavaš, ti v mutastem jeziku pripovedujejo, kakošen je bil svet pred vesoljnim potopom, kakošna je bila ta ali una reč na njem, pričajo ti, da je bila zemlja pred drugače razdeljena, kakor sedaj“.

Približa se večer. Svitle zvezde začno na nebu migljati, in mila luna prileze izza hribov. Kakor si imel prej svoje oči v tla vperte, tako jih povzdigneš sedaj proti nebu. Brezštevilno lučic zagledaš na neizmernem nebesu, ene se odtegajo tvojim očem, zopet druge se jim približujejo. Toda s tim še ne dosežeš vsega. Kakor si pred svojimi telesnimi očmi gledal, tako želiš sedaj duševne odpreti, da bi prederl neizmerno temo, ktera te

obdaja. Narava se ti zdi, kakor vesela, lahko se preminjajoča igrača; ako se pa pustiš božji vsemogočni roki vladati, spoznal boš pravo enakoličnost v naravi in nehoté boš vskliknil: „Slava tebi, večni Bog, da si nas postavil v pravi raj, med svoja čudapolna dela v naravi!“

V neizmernem prostoru med milijoni in bilijoni svetov se premika prašek, zemlja imenovan, okoli svojega solnca. Na zemlji prebiva mala stvar, v primeri z njo, še veliko tisuč in tisučkrat manjša, ko mravlja. Tej stvari je dal začetnik narave košček stekla in nitko pajčevine v roko, in s tim slabim orodjem meri oddaljenost svetov, risa lunam in planetom njihov tek, določi na veke let poprej mesto, kjer stojé, trenutke, kedaj se bodo srečali in eden družega omračili. Ta stvar vaga svetove: v eno skudelico dene preračune, v drugo Večernico in jo najde teško, ko srebro, Merkurja ko zlato, Jupitra ko jantar.

Vzvišano je veselje, katerega nam napravlja narava, daljno veličastno stvarjenje, ktero si je vsemogočni oče v svoje poveličanje naredil. Lepota, enakoličnost, harmonija, popolnost stvarjenja je, ki nas spodbada k pobožnim občutkom; za harmonijo namreč je tudi človek vstvarjen. Njegovo telo ima naj veličastnejo enakoličnost udov, naj čistejšo moč občutkov in ravno tako se lahko njegov duh v harmonijni moralnosti in v vednostnem prepričanju spreminja. To, tako čisto organizirano, z naj nežnejimi telesnimi in dušnimi strunami popeto sredstvo je za vedno simpatijo z drugo obdajajočo naravo odločeno. Vse, kar se v veliki drami narave godí, zbuja sorodne misli v človeku. Naše veselje, naša duševna moč in delalnost je nasledek tega, kar vidimo pred nami na zemlji v pomladanskem življenji, na nebu v sveti čistosti.

Neprezerena, čarobna je moč narave na naše bistvo. Ta čarobna moč je po vsem stvarjenji razširjena in se ne raztega samo na človeka. Vse, kar živi, se veseli velike delalnosti, in mi se tako rekoč zgubljam v viharji različnih občutkov.

Da, čudapolna in nad vsako človeško misel povzdignjena je ta božja drama stvarjenja, k čegar delalnosti, smo tudi mi poklicani.

Preiskavati začenja človek s svojimi občutki. Okó govori umu: Rado bi natančneji poznalo one veličastne podobe; uho pravi: Zeja me po onih nevslisanih melodijah. Razum odgovori: Z veseljem vam hočem to pokazati, moji služabniki, in tudi jaz

bom imel dobiček od vaše delalnosti, vživanje namreč one enakoličnosti, s katero je napolnjena vsa narava.

Mravlje.

Spisal Fr. Govekar.

(Konec.)

Dasiravno je število mravelj v naši domači deželi veliko, vendar prekosé one, bodi si v množini in mnogoverstnosti v podobah ali v načinu življenja. Zahodnja Indija in južna Amerika imate neko mravljo „debeloglavka“ imenovano, koja je kostanjeve barve, glavo ima zeló veliko, ter ima na vpersji 4 ternjeva bodala; samec je 1 palec, samica pa 18 čert dolga, mravljišča ali kupe si delajo 8 čevljev visoka. Te mravlje potujejo po leti v velikih trumah od kraja v kraj, njih prihod pa prej 1 — 2 dni naznanjajo neki drozgi ali mravljejadi. Prebivalci opominjani na prihod debeloglavk po mravljojedih, urno odpró vse svoje omare in shrambe, zapusté stanovanja za nekoliko časa, ker zavoljo slabih poslopij in stanovanj je vse polno moljev, stenic, pajkov in družega merčesa, katero se tako naglo množi, da bi prebivalci ne mogli prestatí pred njimi, ako bi jih od časa do časa ta žival ne pokončala. Dospéle debeloglavke pa v 4 — 6 urah navadno vse pokončajo. Kakor bi šle v boj, zlezéjo mravlje debeloglavke na poslopja, ter preiščejo vsa kota, spahe in spoke, in našli merčes iz lukenj in špranj izvlečejo, ter ga doli pomečejo svojim prijatlom, kateri se ga urno polotijo, ga umoré, ter tirajo v svoja stanovanja. Doveršivši tú svojo nalogo, pregledajo in preiščejo potem vse omare in shrambe in kuhinjsko orodje z ravno tako marljivostjo in pridnostjo, in potem se spravijo na osé. Ako pa jim kaki sovražnik uide ali se skrije, prej ne nehajo, da ga dobé. Potem se ga pa po sto oklene za noge in peruta, ter ga tako z združeno močjo vlečejo v svoje stanovanje, kjer potem živega zakopljejo. Končavši s tim svoj posel, spravijo se potem na miši in podgane. Dasiravno je to zeló neverjetno, je vendar resnica, da ta žival ni kos debeloglavki, ker ona se je za vsaki las in dlako prime, in tako jo vlečejo v mravljišče, kjer jo potem toliko časa stražijo in mučijo, da reva v strašnih bolečinah pogine. Tudi pripoveduje Čudi, da v vročem pasu zemlje ima vsaki germ svojo versto mravelj. V Peru so neke mravlje, ktere silljo po noči k spijočim ljudem, da bi se pri njih grele, druge

manjše pa zopet hudo pikajo. Eversman pripoveduje, da neke mravlje v Kasan-u vso deželo nadlegovajo, in da te mravlje živé tudi v vsi Afriki, in kakor Erenberg pravi, da je tudi ona v Egiptu ko deželna kazen. Savage pripoveduje, da je v Afriki 5 čert dolga mravlja, ktera pa ne živí v mravljišču, ampak pod drevesnimi koreninami, in da hodi po noči ali oblačne dneve na lov, in ker svojega sovražnika naj prej na oči napadejo, da tako tudi večje živali umoré.

Kar nam mravlje škodujejo, nam pa drugod povračajo. One povžijejo veliko žužkov in druge zalege. Kebra umoré, da mu zlezejo za perutnice, in ga tako končajo. Pregarjajo tudi žitnega červa, druge čistijo zopet gozdno drevje škodljivega merčesa, zato rade blizo gozdov prebivajo. Nareja se pa tudi iz mravelj neka zdravilna priprava, kakor mravljinina kislina in mravljin cvet. Mravljinina kislina, ktero so prej edino le iz mravelj narejali, da so mravlje z vodo vred mečkali, sok precejali ter ga prekuhali, ga sedaj tudi z drugih reči bolj čistega in bolj po ceni narejajo. Moč te kisline je razjedljiva, ako jo vliješ malo na roko, koj čutiš bolečino, in začne se ti gnojiti. Ako pa 10 — 15 krat raztanjšano vžiješ, začelo te bode po gerlu žgati, serbeti in dušiti; vname pa tudi želodec, čeva, jetra in obisti. Mravljin cvet so prej rabili zoper prehlajenje, terganje in vodenico. Tudi so bile mravljišča krepčajoče kopeli zoper hromoto in terganje. A. Humbolt pripoveduje, da se ljudje na Rio Negru več mesecev z mravljami živé, ktere zgnjetejo v testo, ter jih potem spravijo, in v Ameriki delajo iz njih neko klobčino, ktero prebivalci rabijo za vnetilo kakor kresavno gobo.

Škoda, ktero mravlje delajo, je velika, bodi si v hiši, bodi si na polji ali na vertih, zato jih pa tudi vsaki sovraži in preganja. Popolnoma jih pokončati je težavno, ker se zelo hitro množijo, in dokler ne veš za njih pravo stanovanje. Ako si pa mravljišče najdel, jih lahko zatareš, ako poliješ mravljišče z vrelim lugom ali kropom, ali če mravljišče s slamo požgeš, ali pa, ako denes v sredo kos neugašenega apna, ter ga potem z vodo poliješ. V stanovanji jih lahko zastrupiš, če raztopiš sladkor v vodi, in to z lugasto soljo zmešaš, ter jim za živež nastaviš. Sadnega drevja se ne lotijo, ako deblo s smolnjakom pomazeš. Mravlje se pa tudi bojé krebulice, kafre, ribje masti, kostnega olja in peres od volčjih jabelk.

Šolska letina.

V Radolici na Gorenškem je bilo letos v treh razredih farne šole 134 učencev in učenk. Pri spraševanju se je posebno odlikovalo djansko razkladanje »Drugega berila« in skušnjijski spisi učencev in učenk. — V Begunjah je bilo 122 učencev in učenk, ki so bili posebno izurjeni v spisovanju in številkani. — V Mošnjah je štela šola 102 šolske mladine, med katero je bilo nekaj prav izvrstnih glav, ki so prav dobro odgovarjale. — V Kropi je bilo vpisanih 117 učencev in učenk, iz med katerih pa jih je med letom precej izostalo. Pri spraševanju so učenci in učenke pri obdelovanju »Abecednika« in »Pervega berila« prav lepo glasno in določno odgovarjali. — V kamnogoriški šoli je bilo vpisanih 177 učencev in učenk, kateri so bili tudi naj več vsi pri spraševanju. Vprašanja in odgovori iz vseh nauk so bili izvrstni, posebno pa se je videlo, da se je v tej šoli posebno gojilo petje, kajti učenke in učenci so vse naj lepše domače cerkvene in druge pesmi tako lepo, vbrano in ganljivo prepevali, da bi jih bil človek kar poslušal. — V Zaspèh je bilo vpisanih 70 učencev in učenk, pa tudi ni bilo vseh v šoli, pa se je bi tudi ne bili imeli prostora, ker šolska sobica je silo tesna. Tudi zaspiška šolska mladina je pri skušnji pokazala, da se je učitelj dovoli trudil v šoli in jo zraven drugih nauk tudi posebno še uril v petji. — V Zabreznici je bilo 117 učencev in učenk, v Lescah pa 71. V vseh teh šolah se je učila tudi sadjereja.

»Letno sporočilo očitne glavne šole ipavske ima na čelu: Kakošne naj bi bile ljudske šole za naprej. Pisatelj tega, vis. čast. gospod dekan Juri Grabrijan, pravijo med drugim, da novi čas potrebuje primernih šol, branje in pisanje sta le pripomočka do mike, nista še omika sama na sebi. Šole naj bi učile reči za življenje potrebne in poslednjič tirjajo g. pisatelj v to sposobnih učiteljev in za pripravnike pa pripravnih in dobro vstrojenih učilnic. Učencev in učenk je bilo v štirih razredih vsakdanje šole 306 in v nedeljski 109 tedaj vseh skupaj 415. Učili so 3 svetni učitelji in gospod katehet. Imena odličnih učencev in učenk so vversteni po abecednem redu. — »Lietno izviestje glavne plovanske učione učenikah i privriemene djevojkah v Kastvu« pové nam, da je bilo v vsakdanji šoli v štirih razredih 247 dečkov in v treh razredih 60 deklic. V nedeljski šoli je bilo učencev v treh razredih 67, tedaj vseh skupaj 374 učencev in učenk. Učila sta dva duhovna in dva svetovna učitelja, poleg drugih reči hervatski jezik po 23, nemški po 9 in talijanski po 4 ure na teden.

Dopisi in novice.

Od Kupe na Hervaškem. Pred nekaj časom sem potoval preko Kupe na Vinski verh (po nemški ga imenujejo »Schweinsberg«, menda po tuji nevednosti namesto »Weinberg«). Ko pridem že blizo sela in se oziram na desno in levo, vidim prejšnji kamnitni breg sedaj ves spremenjen in zasajen s sto in sto lepimi sadnimi drevesci različnih plemen,

ki so v naj lepšem redu razversteni. Pa ne le ta pusti kraj, temuč tudi selo, ktero je pred tremi leti skoraj vse pogorelo, je zdaj olepšano z mladimi drevesci. Verhovčanje se smejo srečne šteti, ker imajo tako marljivega učitelja, ki tako lepo skerbí za sadjerejo. Ta verli učitelj, g. Fr. Muhič, je imel neizrečeno veliko dela in truda, preden je ta pusti kraj obdelal in tako lepo zasadil. Rečem le, ko bi učitelji na Kranjskem le deseti del o sadjereji toliko storili, kakor je storil ta učitelj, bi bila Kranjska kmalu čez in čez lep sadni vert. Hvala, komur hvala!

J. K.

Iz Ternovega na Notranjskem. Čas, v katerem živimo, je hru-pen. Vse se giblje, edini, zboruje. Priserčno pozdravljam tedaj pri-hodnji prvi občni zbor vseh učiteljev na Kranjskem! Iz naše dekanije pridemo berž ko ne vsi učitelji na kvaterni torek v Ljubljano. Upati je, da se tudi iz drugih krajev snide prav dosti učiteljev, kajti vem, da si vsak učitelj želi boljše prihodnosti, in le na ta način moremo si učitelji svoje revno stanje stalno izboljšati, ako skupno izrečemo, kje nas čevelj žuli. Sicer pa revež ostane, kdor se ne gane.

Ivan Zarnik.

Od blejskega jezera. Naznanilo v zadnjem „Tovaršu“, da bomo imeli učitelji ljudskih šol na Kranjskem 15. t. m. prvi občni zbor v Ljubljani, nas je zelo razveselil, kajti iz dolgo živeče želje rodila se je resnica. Ljubi tovarši, učitelji, vdeležujmo se tega zbora, kakor nas naš list „Tovarš“ kliče, prav obilno iz vseh krajev naše mile domovine, in pokažimo, da se tudi na Kranjskem učitelji ganejo in živo hrepené šolo in vse svoje žalostne okoliščine v pravem duhu izboljšati; storiti pa moremo le ta-krat kaj, če se živo združimo in eden za vse in vsi za enega stojimo. Poka-žimo, da tudi mi razumemo lep pregovor našega presvetlega cesarja „Viri-bus unitis!“ Naše geslo naj bo 1) da napredujemo v pravi omiki in v keršansko ravnem in národnem izrejevanji naše mla-dine, in 2) da zadobimo tisto stopnjo v deržavi, ktera se našem stanu spodobi. Zdravo bratje, da se vidimo v zboru!

— h —

Iz Ljubljane. Rojstni dan Njih Veličanstva, našega presvetlega cesarja Franca Jožefa, se je obhajal v Ljubljani in tudi po deželi prav slovesno. Po več krajih so bile ravno ta dan tudi šolska spra-sevanja, ki so se sklepala z navdušeno cesarsko pesmijo.

— C. k. deželna vlada v Ljubljani bode za prihodnje leto oddala 5 Flödnigovih vstanov za slepe, ki se pošljejo v izrejlnico v Linc. Tako vstanovo morejo dobiti otroci kranjskih revnih staršev, fantiči ali deklice od 8. do 12. leta, ki so sicer zdravi in brihtni; prošnje za te vstanove s kerstnim in ubožnim listom in s spričalom zdravniškim, da so otroku bile koze cepljene in je zdrav, naj starši ali varhi takih otrok na deželi po svoji c. k. okrajni gosposki, lju-bljanski pa po mestnem magistratu pošljejo c. k. deželni vladi v Ljubljano do 15. t. m.

— „Tovarš“ je v zadnjem listu povedal, da se bo na Dunaji odperla kmetijska ali gospodarska šola za učitelje, in da se bo začela 15. avgusta. Ta dan se je zbralo nad 200 učiteljev iz vseh deželá

v veliki dvorani kmetijske družbe. Zbrane učitelje nagovori opat Helfferstoffer in povdarja v svojem govoru, da dober kristijan mora biti tudi koristen ud v državi, ker z molitevjo se združuje tudi delo.

Potem govori tudi gospod minister grof Potocki ter pravi učiteljem, da so prišli izobraževati se v kmetijstvu, ki se vpira na naravoslovje. Da bi se v tem kratkem času izučili v naravoslovce in kmetovalce, ne more se sicer reči, le pot se vam bode pokazala in odperla, kako pridete do omenjenega cilja. Podučevali vas bodo možjé, katerih imena znanstveno slovó. Dalje pripoveduje gospod minister, kako da je g. dr. Hamm ministerijalni svetovalec načert za to šolo izdelal, in da je slavno ministerstvo to početje živo podpiralo, za kar naj se učitelji zahvaljujejo g. ministru pravdosodja, ki zastopuje naučnega ministra. — To je prva poskušnja; nad vami je tedaj, kako se bo ponesla in posrečila. Od tod bote šli kakor apostoli in oznanovalci učenosti med ljudstvo, da se na verni podlagi povzdigne ne le materialno blagostanje, temuč tudi vernost in pravnost, sploh z eno besedo: vesoljna izobraženost. To bodi vaš in naš namen; doseči ga, bodemo si goreče, stanovitno, vestno in z vernim domoljubjem prizadevali, v tem nas bo branila roka našega svitlega vladarja, ki je vnet za vse dobro in blago. Vskliknimo mu sedaj „slava“! Ko zbor zakliče „slava“, spregovori minister pravdosodja dr. Herbst namesto naučnega gospoda ministra, ter v misel jemlje prihodnje preuredbe v šolskem zakonodavstvu. Naučno ministerstvo se zлага z ministerstvom kmetijstva zastran podučevanja o kmetijstvu v daljenih šolah, in pri novi postavi se bode tudi na to gledalo. Gospod baron Doblhoff pravi v imenu spodnjo - avstrijske gospodarske družbe, da je s takšno šolo, kakor se danes začenja, popolnoma zadovoljen. Dvorni tajnik, gospod dr. Lorenc je omenil opravičnega reda in je predstavljal pričujoče gospode profesorje. Gospod profesor Fuchs iz politehnike zagotavlja v svojem in svojih tovaršev imenu učiteljem svojo pripravljenost in podporo. V imenu učiteljev sta se zahvalila g. ravnatelj Janeschitz iz Maribora in nek učitelj — Eder — iz Tiroljskega. Ko minister grof Potocki odhaja, kličejo njemu in ministerstvu: „slava!“

— V Danici preteč. m. dné 21. govoré vis. čast. gospod dr. J. K. Pogačar o novi šolski postavi, ter med drugim določujejo poglavitni razložek nove šolske postave od prejšnje. „Ze od časa Marije Terezije je država o šolstvu postave dajala. Cerkveni višji šolski nadzornik (Diözesan-Schulenoheraufseher) in okrajni šolski nadzorniki (Schuldistriktsaufseher) so bili prav za prav od vlade postavljeni ter so tako rekoč le izvrševali njene ukaze, ravno tako je tudi farni predstojnik nad tem čuval, da je učitelj učil po zapovedani metodi. Postava od 25. maja tedaj samo spreminja nadzorne urade, katerih skerbi je šola izročena. Namesto c. k. deželne vlade, konzistorije in višjega šolskega nadzornika nastopi vprihodnje deželno šolsko svetovalstvo, in na mesto politične okrajne gosposke in dekanijskega nadzornika okrajno šolsko svetovalstvo, namesto farnega predstojneka in krajnega šolskega ogleda pa krajno ali srenjsko šolsko svetovalstvo“.

G. stolni dekan dalje pišejo, da bodo po novi postavi duhovni vsaj kakor zastopniki sv. cerkve in kakor izvedenci v šolskih rečeh v deželnem, okrajnem in krajnem svetovalstvu svoj sedež imeli.

Čudno vendar, ko bi se to ne zgodilo! Kdor našo deželo, posebno gorensko stran, pozna, dobro vé, kako težko je bilo ljudsko šolo osnovati, koliko težjeji pa ljudstvu zaupanja do nje pridobiti. In pri vseh takih napravah se je vlada obračala do duhovnov, in sedaj ko je šola po večjem dodelana, ne bo dalje imel duhoven pravice do šole?! Pa še nekaj. Ako duhoven odtegne šoli svoje roke, hiral bi in pešala in poslednjič popolnoma ugasnila svetovna šola po nekterih krajih. Kmet bo raji kazen plačeval, nego pošiljal svojega otroka v zgolj svetovno ljudsko šolo. Ker pa vemo, da vlada noče razpada ljudskih šol, torej se tudi nadjamo, da se v šolskem nadzorništvu le toliko spremeni, da cerkev pride po drugi poti do šolskega nadzorništva, in ker je bil posihmal farni predstojnik po svoji duhovski časti tako rekoč rojen voditelj farne šole, „mera tega vpliva v prihodnje ne bode toliko zastavljena na častljivost duhovskega stanu, kolikor na osebno veljavo duhovnega pastirja“.

Tedaj, kdor bo več storil za šolo, več bo imel vpljiva pri nji „et vigilantibus jura“. Prav podučljivo in ginljivo potem v. č. gospod duhovnom na serce govoré.

Česa se bomo pa mi svetovni učitelji v takih okoliščinah poprijeli? — Menda tudi tega, kdor bo več storil za šolo, tega se bomo tudi vprihodnje deržali, ki bo v šoli nam glava, podpora in vsem dobri prijatelj; in ako smo sedaj spoštovali svojega šolskega prednika, ker je postava nas v to vezala, spoštujmo ga sedaj iz prepričanja in zavdnosti, ker sicer bi bili podobni cerkvenim mišim, ki se tudi cerkve derže, ker se tam skrivajo. Spominjajmo se, da smo pred vsem katoličanje in sedaj, ko so odločni časi, stopimo na cerkveno stran, opustivši vse prepire, ki vtegnejo prihajati med nami in duhovnom zavoljo kakošne malenkosti ali iz človeške slabosti; ko bo svet videl edinost, odpadlo mu bo iz rok njegovo naj veljavnejše orožje: učitelji so se naveličali cerkvenega jarma, hočejo samosvoji biti i. t. d. — Ako se nam v resnici (??) večja svoboda ponuja in se nam obetajo boljši časi (?), bodimo teliko bolj previdni in pazljivi, ne popušajmo starih prijateljev, ki nam sedaj tako prijazno roko ponujajo, nikar prehitro ne verjemimo ljudem, ki nas niso nikdar prej poznali ali poznati hoteli, kakor ravno sedaj, ko nas tako rekoč potrebujejo v dosego svojih namenov, sicer pridemo iz dežja pod kap, in komur ni svetovati, ni mogoče mu pomagati.

M. Močnik.

 Povabilo k učiteljskemu zboru t. m. živo ponavljamo s pristavkom, da bomo natančnejša določila še s posebnim listkom naznanjali.

Osnovni odbor.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Tiskar in založnik:
Jož. Rudolf Millo.